

Universitätsbibliothek Paderborn

Instructio practica ...

De Munere Concionandi, Exhortandi, Catechizandi - Continens non tantùm praecepta ad artem concionandi discendam accomodata, sed etiam Ideas & Conceptus practicos pro Concionibus in Festis B. V. & SS. Dedicacionis, Patrociniij, Novi Anni, Paschatis, Parasceves; item in Primitiis Sacerdotum,

...

Lohner, Tobias

Dilingæ, 1679

§. 6. De quarto officio Concionatorius, seu de Dispositione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-48347](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-48347)

modo concio ultra solitum tempus protrahatur; non enim est levis indiscretio hospiti jam saturo novos perpetuo cibos obtrudere, atque ad eos sumendos contra voluntatem adhortari & cogere.

§. VI.

De Quarto officio Concionatoris seu de dispositione.

Sicut Paterfamilias, postquam cibos sufficienter coctos & condimenta preparata advertit, diligenter attendit, ut suo quisque cibus ordine apponatur, ita Concionator quoque sedulo curare debet, ut aptam in concione methodum seruet, nihil enim, ut Sanctus Salesius ait, Concionem magis commendant, utiliorem reddit, & Auditores facit magis benevolos; hæc autem methodus clara, perspicua, & nullo modo recondita esse debet, potestque vel in primariis totius Concionis partibus, vel in ipsis tantum argumentis pro confirmatione adhibendis reperiri, unde de quavis seorsim agendum.

MEMBRUM I.

De Methodo in partibus Concionis servanda.

Hæc in eo consistit, ut suo ordine pars quævis ponatur. Prima ergo pars Concionis est *Exordium*, de quo præter ea, quæ à Soario & aliis Rhetoribus communiter traduntur, potissimum observandum est, ut breve sit, & aptè cum reliquis partibus cohærens. Porro quatuor sunt fontes, ex quibus exordia plerumquè ducuntur. Primus est festum aut circumstantia Festi, ut si quis in Festo v.g. Sancti Joannis dicat: mos est, ut hodie festivi ignes excitentur, idem ego hodie faciam, atque adeò in ipsorum Auditorum cordibus ignem festivum excitare conabor. Secundus fons est Evangelium, quod ante Concionem legitur, ex quo varia exordia fieri possunt, nempe ut vel ex ipsius doctrinis desumantur, (ut si quis dicat hodiernum Evangelium, si ullum per annum, refertum est solidissimis doctrinis, possem enim hoc & illud probare,

verum ex omnibus doctrinis hanc eligiam, eò quod eam præ omnibus aliis necessariam & utilem vobis iudicem) vel ex tempore, quo Evangelium recitatur (ut si in Dominica Quinquagesimæ dicas: si intentionem Sanctæ Matris Ecclesiæ, propter quam dictum Evangelium hodie legi voluit, confidero, video illam nobis indicare voluisse, quòd hoc tempore homines maximè cæci sint, atque adeò assidue à Deo petere debeant, ut videant; quare ut Sancta Mater obtineat finem suum, ego hodie Christum imitabor, & Auditores meos illuminare conabor, faciendo, ut fraudes, mala periculaque in quæ hoc tempore dæmon eos præcipitare conatur, videant; Tertius fons est ipsa sententia, quæ pro themate assumitur, ut si v. g. hæc sit assumpta: *Qua mulier habens drachmas decem, si perdidit unam, nonne totam domum everrit &c.* dicere potest Concionator, varias esse sententias, quid per drachmam intelligatur, iste hoc, ille istud intelligit, mihi eorum sententia magis placet, qui per drachmam hanc animam omnem significare volunt, hanc enim quærimus *evertendo*, & per scopas examinis vel confessionis sordes peccati ab illa separando, quare ostendam, quomodo hos scopos usurpare, & confessionem vel examen utiliter facere debeamus. Quartus fons est ipse scopus Concionis, seu doctrina persuadenda, vel materia pertractanda, ut si probaturus Beatissimam Virginem esse arcam, per quam à diluvio æternæ damnationis liberemur, dicat in exordio, Judicii extremi diem similem fore diluvio mundi, atque adeò nos meritò arcam quærere; aut si probaturus soli Deo serviendum esse, dicat: Servos omnes esse ita constitutos, ut optimum semper quærant dominum, & eligant, sed quem rarò inveniunt, se verò hodie talem ostensurum; ad hos quatuor fontes plerique alii revocantur, unde qui ad eos recurrerit, haud difficulter exordium conficiet. Altera pars Concionis *narratio* est, quæ, ut benè notat Soarius, sæpè eatenus tantum est necessaria, ut ordo rei doceatur, ut si probaturus Christum esse sponsum omnium sponso- rum præstantissimum, sic finito exordio narrationem exordiaris; has potissimum condiciones sponsa in sponso suo desiderat, videlicet, ut sit dives, nobilis, pulcher, sapiens immortalis, amans sponsæ; sed hæc in Cælesti hoc sponso præstantissimo modo reperiuntur. Porrò duplex narratio in concione adhiberi

adhiberi potest, prima est expositio quæstionis seu ipsius rei, de qua hæcenus sermo fuit; posterior est expositio rerum, quæ ad illam quæstionem pertinent, ut, si factum aliquod vel historia in ipso decursu concionis narretur; cuius quidem narrationis quatuor sunt proprietates. prima est *probabilitas*, quæ conciliatur, si loca, tempora, causæ & reliquæ circumstantiæ ordine suo est clarè exponantur, si nihil contra decorem afferatur, si, quæ dicuntur, personæ vel rebus conveniant, si nihil narretur, quod abhorreat ab hominum sensu. Secunda est *Brevitas*, quæ maximè obtinetur, si inutiles circumstantiæ resecantur. Tertia est *suavitas*, quæ comparatur, si narratio figuris illustretur, quales sunt hypothesi; Exclamatio, suspensio, admiratio, Ethopœia, interrogatio & similes, si col. . . via intermiscantur, si inopinati eventus afferantur, si breves Epilogi addantur. Quarta est *perspicuitas*, quæ obtinetur, si verba propria & usitata adhibeantur, nec perturbato ordine inter se composita.

Tertia pars est *Confirmatio*, quæ nihil aliud est, quàm oratio, in qua firmamenta causæ afferuntur, quæ propositam doctrinam confirmant; hæc pars, ut facilius & solidius à Concionatore instituat, eo ferè modo utatur, quem Philosophi in argumento faciendò adhibere solent, nimirum propositionem aliquam faciendò, quæ tanquam scopus principalis probanda, assumatur, tum subjungat syllogismum primarium, quo eam probare instituit, examinèturque, an & quæ ex duabus præmissis neganda videatur, eamque per alium syllogismum probet, donec ad talem syllogismum perveniat, cuius utraque præmissa sufficiens apparet ad conclusionem probabiliter suadendam; quo verò ordine argumenta sint collocanda, in sequenti membro dicetur.

Quarta pars *Confutatio* est, quæ duplici modo institui potest in concione; primò, ut totus concionis scopus nihil aliud sit, quàm refutatio unius vel plurium doctrinarum ab Adversario prolatarum, at hæc rara admodum esse debet, & tunc tantùm adhiberi, quando doctrina aliqua valde perniciofa in vulgus sparsa est; vel quando insolitus aliquis timor, aut vana alicujus mali imminentis persuasio Populum invasit, ut factum est ante aliquot annos, quando horribiles adeò noxiæque tenebras orituras sibi persuasere homines. Secundò,

cundò, Refutatio quandoque tantum partem orationis occupat, & ferè instituitur eo modo, quo Philosophi post suam sententiam confirmatam suas objectiones solvere consueverunt, & hæc frequenter satis atque utiliter in Concionibus adhibetur, maximè si ipsa objectio à Concionatore paulò fusiùs atque eo ferè modo, & cum ea exaggeratione proponatur, quo ipsos Auditores eandem propositos existimat.

Quinta pars *Epilogus* est, qui, ut plurimum efficaciz habet ad movendum Auditorem, ita magnopere curandum est, ut conditiones omnes ad illum requisitæ exactè observentur; quarum Prima est, ut brevis sit Epilogus, ne inflammatus Auditor iterum refrigescat; hinc sedulo cavendum, ne in eo novæ historiæ recitentur, aut nova argumenta afferantur. Secunda est, ut coherens sit & conformis cæteris partibus; id quod fiet, si vel explicitè vel implicitè instituaturs brevis repetitio eorum, quæ dicta sunt, maximè apud eos, qui rudiores sunt, atque adeò meritò creduntur difficulter retinuisse ea, quæ per discursum concionis fuerunt proposita. Tertia est, ut sit affectuosus, id est, variis motibus instructus, quales potissimum sunt indignatio, contristatio, gaudium, timor, spes, prout scilicet materia tulerit; multum etiam ad hunc motum concitandum juvat, si introducaturs aliqua persona alloquens Auditorem, suadensque, aut disuadens id, quod Concionator priùs suaferat vel disuaterat. Item si ipse Concionator quandoque Christum vel Sanctorum aliquem alloquatur, ab iis que auxilium nomine Auditorum non sine quodam commiserationis affectu petat.

MEMBRUM II.

De methodo in Confirmatione servanda.

Cum potissima vis, fructusque Concionis in Confirmatione sit positus, meritò Concionator in ea maximè laborare debet, ut aptam methodum habeat, quæ & intellectus Auditoris sufficienter illustretur ad cognoscenda ea, quæ proponuntur, & efficaciter moveatur ad eadem amplectenda. Potest autem hæc methodus dupliciter considerari, scilicet vel in genere, vel in specie.

In genere methodus ista in quinque sequentibus partibus

con-

constitit. Primum, ut doctrina, quam pro scopo sibi Concionator assumpsit, clarè & solidè proponatur, seu doceatur, quid sit, aut quomodo vitari aut exerceri debeat vitium aut virtus, actiòve, quam persuadere vel dissuadere intendit. Secundò ut una alteràve ratione ostendatur, quare sit exercenda vel fugienda; ubi tamen notandum, Concionatorem non nimis scrupulosum esse debere in ordine argumentorum observando, ut scilicet infirmiora in medio, robustiora in fine collocet, sed potiùs ordinarium modum Concionatorum sequi possit, qui primo loco sententias Sacræ Scripturæ, secundo sententias sanctorum Patrum, & tertio tandem loco rationes naturales ab utilitate vel damno peritas ponere solent, ita tamen ut in his postremis plerumq; se diutius detineant, sententias verò sanctorum Patrum raro, & non nisi breves & enucleatas proponant; nam, ut bene advertit sanctus Salesius, qui nimis allegant proluxa, suum infirmant fervorem, & Zelum elanguescere cogunt; deinde attentionem turbant Auditoris, & periculo evidenti se exponunt obliviscendi illius, quod intenderunt. Tertio ut uno alteròve apto exemplo ostendatur, illa commoda vel detrimenta, quæ in probatione sui scopi proposuit, jam ab aliis fuisse reportata, quæ quidem exempla, si appropriata sint, bene proponantur, & melius explicentur, mirè exornant Concionem, & ad gustum conducunt, teste S. Salesio. Quartò, ut, si quod impedimentum obstare videtur, per refutationem, aut mediocrum, quibus removeri possit, demonstrationem tollere conetur. Quintò, ut brevi & ferventi Epilogo claudatur sermo. Atque hæc methodus, uti clarissima & facillima, ita pro plebe instruenda aptissima est, de qua memini primarium aliquem Concionatorem dixisse, eum, qui ipsum observer, certò sibi persuadere posse, quòd non utilem duntaxat, sed etiam gratam Auditoribus Concionem sit habiturus.

In specie autem, quæ methodus sit observanda, non video meliùs posse explicari, quàm si ipsa Magni Salesii verba afferam, qui quidem cap. 4. suæ instructionis sic loquitur: *Approbo, quòd methodus sit clara, & perspicua, & nullo modo recondita, ut plures praticant, qui magna artis esse autumant, si nullus illorum methodum cognoscat; sed quid, amabo, valet methodus, si non percipiatur, & ab Auditore cognoscatur? ut tibi*
quoad

quoad hæc aliquod præstem auxilium, ad verto, quòd vel intendis aliquam explicare historiam v. g. Resurrectionis, Natiuitatis, vel aliquem sensum Sacra Scriptura enucleare vel explanare totum Evangelium diurnale, pluribus refertum sententiis, vel tandem vitam & gesta alicuius Sancti una cum aliqua sententia proponere.

In primo modo variè procedere possumus; primò quidem possumus ostendere numerum hominum, qui ad historiam, quam proponere intendimus, concurrunt, & quemlibet ponderare. Exemplum sit, in resurrectione considera Mariam, Angelos, Custodes sepulchri, & amabilem Salvatorem; in Maria ad verto fervorem & diligentiam, in Angelis gaudium & jubilum, & candida, splendoreque circumdata vestimenta, in Custodibus contemplor debilitatem hominum, qui contra DEVM machinantur, & contra stimulum calcitrant. In JESU obstupesco gloriam, triumphum ex morte relatum, & gaudium de spe nostræ resurrectionis. Secundò in uno mysterio descensum ad inferos, liberationem corporum, dotes corporis gloriosi &c. Tertiò in omni mysterio considerari possunt hæc tria puncta, quid, quare, quomodo. Postquam cum aliqua periphrasi historia est proposita, in illo ulterius sequentia ponderari debent, quid in ea discendum ad fidei nostræ ædificationem. Secundò quid considerandum ad spei nostræ incrementum. Tertiò quid animadvertendum ad nostræ charitatis inflammationem. Quartò quid notandum ad nostram imitationem, ut illud exequamur.

In secundo modo scilicet quando aliqua sententia explananda sumitur, ponderandum est in primis, ad quam virtutem referatur v. g. qui se humiliat, exaltabitur; ubi humilitas clarè est expressa; quod in aliis sententiis non tam manifestè apparet, uti in hac sententia: Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptiale, n? videre est, in qua de charitate obscurè tantum, & implicite fit mentio, cum igitur virtutem in pertractanda sententia discooperuerit, ad illam poterit reducere sermonem methodicè expendens, in quonam sita sit virtus, quænam sint veræ notæ illius, qui effectus, quæ media ad illam assequendam.

Alia est methodus demonstrans, quàm hæc virtus, de qua agitur, sit honorabilis, utilis & jucunda. Præterea alio ad-
huc

huc modo tractari potest virtus, nempe secundum illa, quæ præstat Bona, & secundum illa mala, quæ infligit vitium huic virtuti, de qua est sermo, oppositum, sed prior methodus utilior existimatur.

In tertio modo, quando videlicet integrum Evangelium in Concione explicandum assumitur, notandæ inprimis sunt sententiæ illæ, quibus diutius inhærere decrevimus, & attendendum, de qua virtute tractent, tum de hac paulò fusiùs, ut de una sententiâ supradictum est, agendum, & per alias cum Periphrasi percurrendum. Sed hic modus tractandi pluribus refertur: un sententiis Evangelium minùs est utilis, tum quia non nisi per modicum tempus licet inhærere singulis sententiis, adeoque neque accuratè explicari possunt; tum quia nequit, quod intendit, Auditoribus suis inculcare.

In quarto modo, quando de alicujus Sancti vita sermo instituitur, varia potest servari methodus; nam primò in ea enarrare possumus secundum ordinem omnes partes vitæ hujus vel illius Sancti; vel hoc, quod fecit agendo (ubi virtutes enarrandæ sunt) vel patiendo, (ubi, quid passus sit, aut quomodo se mortificaverit, explicandum) vel orando (ubi recensenda etiam miracula) vel pugnando contra mundum, carnem & superbiam &c. Secundo ostendi quandoque potest, quomodo sit DEUS honorandus in Sancto, & Sanctus in DEO: quomodo serviendum DEO ad imitationem Sancti; quomodo supplicandum DEO per Sancti sui intercessionem; & hoc modo deartuare Sancti vitam, & omnia debito loco collocare. Ita ferè S. Salesius, qui rectè addit, has methodos Tyroni sufficientes esse posse, donec post modicum exercitium alias & fortè meliores invenerit.

§. VII.

De Concionatoris officio, seu de pronuntiatione.

Sicut Paterfamilias, ubi cibum paratum esse advertit, in patinas distribui, & per fideles Ministros apponi jubet, & postea cum decore dividit, ita illud quoque Concionator observare debet, atque adeò conceptus suos in verba certa redigere, quæ memoriæ, velut fidelis ministri beneficio Auditoribus

ribus